

<p>درس: ۴ نام طراح: بتول نوروزی</p>	<p>به نام خدا معاونت آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش دفتر آموزش متوسطه نظری دبیرخانه راهبری کشوری درس تاریخ تولید شده در استان خراسان رضوی</p>	<p>محتوای نوشتاری کتاب تاریخ ۲ (از بعثت پیامبر اسلام تا صفویه) سال تحصیلی: ۱۴۰۰-۱۳۹۹</p>
---	---	--

عنوان: امت و حکومت نبوی در مدینه

اهداف یادگیری:

آشنایی دانش آموزان با شکل گیری حکومت اسلامی در مدینه و چگونگی گسترش اسلام به امپراتوری های قدرتمند - شکست مشرکان- و نحوه ی اداره حکومت اسلامی توسط پیامبر

مدینه و ساکنانش هنگام هجرت

فعالیت ۱

با رجوع به یک تقویم هجری بگویید:

الف) هم اکنون در چندمین سال هجری شمسی یا هجری قمری قرار داریم؟

ب) چه رویدادی مبنای مبدأ این تقویم به حساب م یآید؟

پ) چرا این رویداد، مبنای مبدأ تقویم هجری قرار گرفته است؟

(ب) هجرت پیامبر از مکه به مدینه

الف) ۱۴۴۲

پ) زیرا این رویداد یک رویداد تأثیرگذار در اسلام است و مسلمانان توانستند برای داشتن حکومت تلاش کنند.

❖ مدینه یا **مدینه النبی** پیش از هجرت پیامبر **یثرب** نام داشت. **هجرت رسول** خدا و پیروانش از مکه به مدینه زمینه و

شرایط مناسبی برای برپایی امت و حکومت اسلامی فراهم آمد.

اوضاع اجتماعی، سیاسی، اقتصادی

ساکنان شهر یثرب:

یهود: در قرن نخست میلادی به سبب آزار و اذیت امپراتوری روم به آنجا کوچ کرده بودند.

عرب: دو قبیله اوس و خزرج از یمن به آنجا مهاجرت کرده بودند.

علت دشمنی و نزاع دو قبیله عرب: عدم وجود مرجع سیاسی قدرتمند که به اختلافات رسیدگی کند و مانع دشمنی و نزاع شود.

عبدالله بن ابی: قرار بود که به ریاست دو قبیله اوس و خزرج انتخاب شود که با آمدن پیامبر منتفی شد.

یثرب از نظر اقتصادی:

- ۱-شهر ثروتمندی نبود.
- ۲-شغل مردم کشاورزی بود.
- ۳-روابط تجاری با دیگر مناطق عربستان نداشتند.

یثرب از نظر اعتقادی:

- ۱-اغلب بت پرست بودند.
- ۲-اطلاعاتی درباره پیامبران الهی از یهودیان به دست آورده بودند.
- ۳-مطالبی درباره بهشت و جهنم و ظهور پیامبری جدید شنیده بودند.

فعالیت ۲

بررسی شواهد و مدارک

بندهایی از پیمان صلح حدیبه را بخوانید و استدلال کنید چرا آثار و نتایج آنها به سود مسلمانان بود: به مدت ده سال بین قریش مکه و یاران محمد، متارکه ی جنگ خواهد بود. از سال بعد، هرکس از یاران محمد که به قصد حج یا عمره و یا تجارت به مکه آید، جان و مالش در امان است. هرکس میخواهد به محمد بپیوندد و با او هم پیمان شود، چنان کند و هرکس می خواهد به قریش بپیوندد و با ایشان هم پیمان شود، چنان کند.

جواب فعالیت ۲

الف) یثرب شهری با آب و هوای معتدل بسیار مناسب برای کشاورزی مردمان آن از رفاه نسبی بهتری نسبت به مکه برخوردار بودند و به خاطر حضور یهودیان و مسیحیان احتمال گرایش به اسلام را بالا می برد، اما مکه در زمینی خشک بود و مردم اکثرا تجارت می کردند و تضاد طبقاتی زیادی داشتند و ثروتمندان به دنبال ثروت بیشتر و مال اندوزی بودند.

ب)سیاسی: در مکه اشراف حاکم بودند اما در یثرب قبایل به صورت پراکنده

اقتصادی: در مکه اکثرا تاجر بودند، در یثرب کشاورز

دینی: در مکه بت پرست بودند، در یثرب بت پرست و یهودی و مسیحی

ارتباط مردم یثرب با رسول خدا

سال ۱۱ بعثت: شش نفر از مردم یثرب که برای انجام مراسم حج به مکه رفته بودند مسلمان شدند.

سال ۱۲ بعثت: ۱۲ نفر از مردم یثرب در محلی به نام عقبه در منا بیعت کردند. (یمان عقبه)

سال ۱۳ بعثت: ۷۳ مرد و ۲ زن از یثرب در عقبه با رسول خدا پیمان بستند که به عقبه دوم مشهور است.

پیمان عقبه دوم: ۱- نفوذ چشمگیر اسلام در یثرب

۲- حضور افرادی از قبیله های اوس و خزرج

فعالیت ۳

بررسی شواهد و مدارک

بخشی از مفاد پیمان نهایی عقبه اول و دوم را به دقت مطالعه کنید و به پرسش های مربوط به آن پاسخ دهید:
در پیمان عقبه اول ۱۲ نفر از اهالی یثرب با پیامبر بیعت کردند که «به خدا شرک نورزند، راهزنی ننمایند، زنا نکنند، فرزندان خود را نکشند، در کارهای خیر از رسول خدا پیروی کنند» (ابن هشام، السیره النبویه، ج ۲، ص ۸۱ و ۸۲)

در پیمان عقبه دوم، پیامبر فرمود: با شما بیعت می کنم که از من دفاع کنید هما نظور که از زنان و فرزندان خود دفاع می کنید پیمان شما، پیمان من است. من از شما هستم و شما از من هستید. با هر کس که شما بجنگید، نبرد می کنم و با هر کس که از در صلح و صفا وارد شوید، من نیز صلح می کنم» (همان، ج ۲، ص ۸۹).

الف) از مفاد پیمان عقبه اول می توان به چه نکته هایی درباره وضعیت اجتماعی ساکنان شبه جزیره عربستان در آن زمان پی برد؟

ب) محتوای دو پیمان چه تفاوت اساسی با هم دارند؟ علت آن چه می تواند باشد؟

پ) پیمان عقبه دوم به لحاظ سیاسی و اجتماعی چه اهمیتی برای پیامبر و مسلمانان داشت؟ به نظر شما چرا این پیمان به «بیعه الحرب» معروف شده است؟

جواب فعالیت ۳

الف) حاکمیت بت پرستی - زنده به گور کردن دختران - راهزنی

ب) در واقع این دو پیمان در یک جهت بودند. پیمان اول زمینه ساز و بستر ساز پیمان دوم بوده است.

در پیمان دوم با پذیرش مفاد پیمان اول متعهد می شدند تا از رسول خدا و تفکراتش حمایت کنند.

پ) پیمان دوم پشتوانه خوبی برای پیامبر بود چون دفاع از پیامبر و افکار او شرط آن می باشد حتی اگر به قیمت جنگ باشد.

هجرت پیامبر و پیروانش از مکه به مدینه:

پس از عقبه دوم پیامبر به پیروانش دستور هجرت را داد.
شرط بیعت و پذیرش اسلام:

- ۱- هجرت به مدینه نتیجه ←
- ۲- ترک نکردن آن شهر
- ۱- پایگاه امن و مطمئنی برای مسلمانان به وجود آمد.
- ۲- رسول خدا به مسلمانان فرمان داد که به یثرب هجرت کنند.

دسیسه دارالندوه: مکانی که مشرکان در آنجا تصمیم بر کشتن پیامبر گرفتند و رسول خدا پس از آگاهی از ماجرا شبانه به یثرب هجرت کرد و حضرت علی با شجاعت در بستر پیامبر خوابید.

سکونت مهاجران در مدینه:

انصار: مسلمانان اهل مدینه که از مهاجران به گرمی استقبال کردند.

مهاجران: یاران پیامبر که از مکه به مدینه هجرت کردند.

اهل صفا: مهاجران بی بضاعتی که در جوار مسجد اقامت گزیدند.

مسجدالنبی: زمین آن متعلق به دو یتیم بود که پیامبر آن را خریداری کردند و مسجد را در آنجا ساختند.

تشکیل امت و حکومت نبوی:

هدف پیامبر از انجام اقدامات در مدینه:

۱- ایجاد همبستگی میان مهاجران و انصار

۲- همزیستی مسالمت آمیز ساکنان مدینه

۳- تأمین نظم و امنیت در آن شهر

مهمترین اقدامات پیامبر:

۱- پیمان برادری و تحکیم وحدت دینی

۲- پیمان نامه عمومی مدینه

فعالیت ۴

جست و جو و بررسی شواهد و مدارک

الف) ترجمه آیه ۱۰ سوره حجرات و آیه ۱۰۳ سوره آل عمران را بخوانید و بگویید که این آیات به کدام رویداد تاریخی اشاره دارند.

ب) به نظر شما چرا پیامبر دستور داد که مسلمانان بدون در نظر گرفتن وابستگی قبیله ای خود، با یکدیگر پیوند برادری برقرار کنند؟

پ) دلیل بیاورید که چرا پیوند برادری بر پایه اعتقادات دینی و مساوات اسلامی، در نقطه مقابل فرهنگ و ارزشهای جاهلی قرار داشت؟

جواب فعالیت ۴

الف) در این آیات صحبت از برادری مسلمانان شده است.

ب) به دلیل این که در دوران جاهلیت نژاد و قبیله بسیار مهم بود و جایگاه انسانها اینگونه تعریف می شد و اسلام این اعتقادات را برهم زد.

۱- پیمان برادری و تحکیم وحدت دینی:

پیامبر با هدف ایجاد همدلی و وحدت دینی میان مسلمانان و بدون در نظر گرفتن وابستگی های قبیله ای با یکدیگر پیوند برادری برقرار کردند. پیامبر حضرت علی را به عنوان برادر خویش برگزید.

۲- پیمان نامه عمومی مدینه

پیامبر در صدد برقراری نظم و امنیت در مدینه برآمد به دو دلیل:

۱- وجود قبیله های متفاوت و عقاید دینی متنوع تهدید جدی برای آرامش بود.

۲- این شهر به عنوان پایگاه اسلام مورد تهدید حمله مشرکان بود.

این پیمان نامه حقوق و مسئولیت های هر یک از گروه های مسلمان و غیر مسلمان و چگونگی ارتباط آنها با یکدیگر را مشخص می کرد.

سرآغاز تشکیل حکومت اسلامی ← پیمان نامه عمومی

مخالفت و دشمنی با امت و حکومت نوپای اسلامی

دشمنان پیامبر: ۱- مشرکان ۲- منافقان ۳- یهودیان

مشركان

نبردهای پیامبر با مشركان:

- ۱- سال اول هجرت: پس از نزول آیات جهاد، رسول خدا نیروی نظامی تشکیل داد و مسیر تجارت مشركان از مکه به مدینه را مورد تهدید قرار داد و اموال آنها را به غنیمت گرفت زیرا آنها اموال مهاجران را تصرف کرده بودند.
- ۲- سال دوم هجرت: درمکانی به نام بدر نبردی بین مشركان و پیامبر صورت گرفت که مشركان شکست خوردند.
- ۳- سال سوم هجرت: جنگ احد با فرماندهی ابوسفیان صورت گرفت که مشركان به موفقیت رسیدند.
- ۴- سال پنجم هجرت: نبرد خندق که با وجود استفاده مشركان از تمام امکانات شکست خوردند.

منافقان

سر دسته آنها عبدالله بن ابی پس از پیروزی مسلمانان در جنگ بدر اظهار مسلمانی کرد. سر دسته یهودیان بنی نضیر را به مقاومت در مقابل پیامبر تشویق کرد و انصار را علیه مهاجران تحریک می کرد و در غزه های احد و تبوک از پیامبر جدا شد.

یهودیان

اگرچه رسول خدا با آنان پیمان صلح و اتحاد بسته بود، اما آنها علیه پیامبر کارشکنی می کردند. با تداوم دسیسه گری های آنان پیامبر طی سه نبرد به حضور آنها در مدینه خاتمه داد و در پی بهانه جویی آنان به امر خدا، قبله از بیت المقدس به سوی کعبه تغییر داد.

گسترش و تحول امت و حکومت پیامبر

ناکامی قریش در جنگ خندق و کاهش فعالیت های نظامی آنان علیه اسلام، زمینه مساعدی برای نشر اسلام در میان قبیله های منطقه حجاز و گسترش محدوده حکومت پیامبر فراهم آورد.

صلح حدیبیه و پیامدهای آن:

در سال ششم هجرت پیامبر با جمعی از مردم برای انجام مراسم حج به مکه آمدند که قریش مانع ورود آنها شدند پس در مکانی به نام حدیبیه پیمان صلحی بسته شد که قرآن از آن به فتح و پیروزی آشکار یاد می کند.

پیامدهای صلح حدیبیه:

پس از صلح حدیبیه پیامبر سران امپراتوری های بزرگ ایران، روم و غسان را به اسلام دعوت کردند. و حاکمان عمان، بحرین و یمن یا به اسلام گرویدند و یا با بستن پیمان و پرداخت جزیه تابع حکومت مدینه شدند.

فعالیت ۵

بررسی شواهد و مدارک

بندهایی از پیمان صلح حدیبیه را بخوانید و استدلال کنید چرا آثار و نتایج آنها به سود مسلمانان بود: به مدت ده سال بین قریش مکه و یاران محمد، متارکه جنگ خواهد بود. از سال بعد، هرکس از یاران محمد که به قصد حج یا عمره و یا تجارت به مکه آید، جان و مالش در امان است. هرکس می خواهد به محمد بپیوندد و با او هم پیمان شود، چنان کند و هرکس می خواهد به قریش بپیوندد و با ایشان هم پیمان چنان کند.

جواب فعالیت ۵

- ده سال بدون ترس از دشمنی قریش به تقویت و توسعه دعوت خویش پردازند.
- این بند از توافق باعث می شد تا مسلمانان بتوانند خود را از لحاظ اقتصادی نیز در امان ببینند
- این بند نیز باعث هم پیمان شدن تعدادی از قبایل با حضرت محمد شد که از لحاظ قدرت نظامی نیز به آنها کمک نمود.

فتح مکه و پیامدهای آن:

سال هشتم هجرت با نقض پیمان صلح حدیبیه از طرف مشرکان پیامبر به صورت مسالمت آمیز مکه را فتح کرد و کعبه از بتها پاکسازی شد.

سال نهم هجرت:

- سال وفود یا سال اسلام آوردن قبیله های مختلف عرب
- با نزول سوره براءت (توبه) پیامبر به حضرت علی مأموریت داد که برای ابلاغ سوره براءت به مکه برود پس از آن مکه و کعبه حرم امن الهی شد و مشرکان حق نداشتند به آنجا وارد شوند.

حجه الوداع

سال دهم هجرت پیامبر پس از بازگشت از مکه در مکانی به نام غدیر خم حضرت علی(ع) را به جانشینی خود و ختم آیات قرآن را اعلام کرد.

اسامه ابن زید: در آخرین روزهای حیات، پیامبر دستور دادند سپاهی به فرماندهی اسامه به **سرحداث روم** برود که عده ای از صحابه به دلیل جوان بودن او حاضر به اطاعت نشدند.

پیامبر در ۲۸ صفر سال ۱۱ هجری در مدینه النبی رحلت کرده و در همانجا به خاک سپرده شدند.

روش حکومت داری حضرت محمد:

- نظام حکومتی در مدینه بر پایه امت اسلامی بود، بسیار ساده و فاقد تشکیلات گسترده
- کاخ و نگهبان شخصی نداشت.
- مسجد النبی پایگاه حکومتی پیامبر بود و محل عبادت، آموزش و مسائل سیاسی، اداری و نظامی
- پیامبر در مسائل حکومتی با یارانش مشورت می کرد، مانند جنگ احد که بر خلاف میل پیامبر آنها تمایل به جنگ بیرون شهر بودند.

سپاه و مدیریت امور نظامی

- جهاد وظیفه همه مسلمانانی بود که توانایی انجام آن را داشتند.
- مسلمانان بخاطر حضور در جنگ حقوق نمی گرفتند اما از غنائم جنگی سهم می بردند.
- هزینه تأمین جنگ افزار بر عهده جنگاوران بود.
- پیامبر بر آموزش های سپاه نظارت دقیق داشت.

تعلیم و تربیت

- رسول خدا تعلیم و تربیت را در اولویت امور قرارداداده بود.
- پس از جنگ بدر شرط آزادی هر یک از اسیران با سواد را آموزش خواندن و نوشتن به ده نفر مسلمان تعیین کرد.
- معلمانی برای تعلیم قرآن و احکام اسلام به شهرها و قبایل مختلف می فرستاد.

منابع مالی و شیوه های گردآوری و توزیع آنها

- **غنائم جنگی:** چهار پنجم آن میان جنگاوران تقسیم می شد و یک پنجم آن به خدا، رسول خدا، خویشان او و یتیمان تعلق داشت.
- **زکات:** مسلمانان باید پرداخت می کردند.
- **جزیه:** مالیات سرانه ای بود که مردان بالغ اهل کتاب که به لحاظ مالی توانایی پرداخت آن را داشتند ملزم به پرداخت بودند.

پیامبر (ص) به یهودیانی که مانند **خیبر** به جنگ گشوده شد اجازه داد همچنان بر روی زمین های کشاورزی کار کنند و نیمی از محصولات سالیانه را به حکومت اسلامی بپردازند.

خلق و خوی پیامبر:

تنها چیزی که پیامبر را از مردم متمایز می کرد این بود که بر **قلب او وحی نازل** می شد، چهره ای گشاده و قلبی مهربان داشت. با همسران مدارا می کرد، با دشمنان خود زمانی که تسلیم می شدند با مدارا رفتار می کرد و انتقام جو نبود. خوراک و پوشاک ساده داشت و به پاکیزگی اهمیت می داد.

خلاصه درس:

پیامبر با تکیه بر نیروی ایمان توانستند حکومتی قدرتمند را در مدینه پایه ریزی کنند و مشرکان را مجبور به اطاعت کرد و تمام امپراتوری های قدرتمند را به لرزه در آورد.

منابع مطالعاتی پیشنهادی:

۱- تاریخ اسلام، آربری، آج، و دیگران، پژوهش از دانشگاه کمبریج

۲- السیره النبویه، ابن الهشام

۳- کارنامه اسلام، عبدالحسین زرین کوب

پرسش های نمونه:

۱- ساکنان یثرب را چه کسانی تشکیل می دادند؟

۲- پیمان عقبه دوم چه بود و از چه نظر دارای اهمیت بود؟

۳- شرط بیعت با پیامبر پس از هجرت به مدینه چه بود؟

۴- اهل صفه چه کسانی بودند؟

۵- دلیل پیامبر برای تنظیم پیمان نامه عمومی چه بود؟

۶- نبردهای پیامبر با مشرکان را بگویید.

۷- صلح حدیبیه چه بود؟

۸- اتفاقات سال نهم هجرت را بنویسید.

۹- منابع درآمد حکومت اسلامی در زمان پیامبر را بیان کنید.

۱۰- هدف رسول خدا از برقراری پیوند برادری میان مسلمانان چه بود؟

پاسخنامه:

۱- ساکنان یثرب شامل دو گروه عرب و یهود بودند. اعراب دو قبیله اوس و خزرج بودند که از یمن به آنجا مهاجرت کردند و یهودیان هم در سده اول میلادی به سبب آزار و اذیت امپراتوری روم از فلسطین به یثرب کوچ کرده بودند.

۲- در مراسم حج سال ۱۳ بعثت ۷۳ مرد و دو زن از اهالی یثرب در عقبه با رسول خدا پیمانی بستند که به عقبه دوم مشهور است. این پیمان بیانگر نفوذ و گسترش چشمگیر اسلام در یثرب بود زیرا شمار قابل توجهی از اعضای اوس و خزرج در آن حضور داشتند.

۳- تا هنگام فتح مکه، هجرت به مدینه و ترک نکردن آن شهر یکی از شروط بیعت با پیامبر بود.

۴- برخی از مهاجران بی بضاعت در جوار مسجد اقامت گزیدند که به اهل صفه مشهور شدند.

۵- وجود قبیله ها و طایفه های متعدد با عقاید گوناگون تهدیدی برای آرامش مدینه بود.

این شهر به عنوان پایگاه اسلام با خطر حمله مشرکان مکه رو به رو بود، پس باید نظم و امنیت در آن برقرار می شد.

۶- سال دوم هجرت: نبرد بدر سال دوم هجرت: نبرد احد سال پنجم هجرت: نبرد احزاب

۷- در سال ششم هجرت پیامبر با جمعی از مسلمانان برای انجام مراسم حج راهی مکه شدند که قریش مانع ورود آنان شد. پس از مذاکراتی پیمان صلح حدیبیه بسته شد که قرآن آن را به فتح و پیروزی آشکار برای اسلام معرفی کرد.

۸- مورخان سال نهم هجری را سال وفود یا اسلام آوردن قبیله ها می نامند

- با نزول سوره براءت رسوا خدا به حضرت علی مأموریت داد برای ابلاغ سوره براءت عازم مکه شود.

۹- منابع مالی سه دسته بود:

* غنائم جنگی: که چهار پنجم آن بین جنگاوران تقسیم می شد و یک پنجم آن به خدا، رسوا، یتیمان و فقیران

تعلق می گرفت

*جزیه: مالیات سرانه ای بود که مردان بالغ اهل کتاب که به لحاظ مالی توانایی پرداخت داشتند، ملزم به

پرداخت بودند

*زکات: که همه مسلمانان باید پرداخت می کردند.

۱۰- هدف پیامبر ایجاد همدلی و وحدت دینی میان مسلمانان بود و توصیه کرد بدون در نظر گرفتن وابستگی های قبیله

ای با یکدیگر پیوند برادری برقرار کنند.